

**Парламентське дослідження щодо законодавчого регулювання
волонтерської діяльності в Україні як напряму діяльності громадського
об'єднання у сфері гуманітарного реагування***

Анотація. У парламентському дослідженні надано ретроспективний огляд законодавчого регулювання волонтерської діяльності в Україні. Акцентовано на законодавчих підходах щодо визначення термінів «гуманітарна організація», «громадська організація», «волонтер».

Виокремлено основні тенденції розвитку законодавства України з питань волонтерської діяльності як напрямку діяльності громадського об'єднання у сфері гуманітарного реагування. Проаналізовано проблемні аспекти діяльності громадських об'єднань, зокрема громадських організацій, гуманітарних організацій і волонтерів, що потребують законодавчого регулювання.

Ключові слова: гуманітарна організація, громадська організація, волонтер, волонтерська діяльність.

3
ЗМІСТ

Вступ	4
Основна частина	5
<i>Організаційно-правові засади волонтерської діяльності</i>	<i>5</i>
<i>Розвиток законодавства про громадські об'єднання</i>	<i>9</i>
<i>Законодавче регулювання діяльності гуманітарних організацій ...</i>	<i>12</i>
Висновки	16

Вступ

Наразі в Україні функціонує розгалужена система громадських об'єднань, що є важливим показником розвитку громадянського суспільства. Варто зазначити, що за час повномасштабного вторгнення кількість громадських об'єднань збільшилася до понад сто тисяч*. Згідно з результатами дослідження «Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр.», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, у державі функціонують 107 тисяч громадських об'єднань, 33 тисячі благодійних організацій і більш ніж 11 тисяч зареєстрованих волонтерів¹.

Важливим індикатором мобілізації суспільства з початку повномасштабної війни став волонтерський рух. За офіційними даними Державної податкової служби України, станом на грудень 2025 року в Україні офіційно зареєстровані 11 792 волонтери – найбільша кількість з початку повномасштабного вторгнення². Водночас реальний масштаб волонтерства значно перевищує офіційні цифри, адже більшість учасників цього руху не потрапляють до державної статистики.

Українське громадянське суспільство продемонструвало здатність до консолідації сил для здійснення волонтерської діяльності у нових, нетрадиційних напрямках, зокрема надання допомоги Збройним Силам України шляхом збору коштів на спеціальні засоби індивідуального захисту, одяг, транспорт, засоби зв'язку та спостереження, продукти харчування, медичні засоби тощо³.

Із метою створення сприятливих умов для розвитку інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування Президентом України затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки⁴. Документом визначено стратегічні завдання держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

Окрім того, у липні 2025 року Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року⁵, відповідно до якої передбачено низку заходів, спрямованих на забезпечення: сталого розвитку волонтерської діяльності, підтримки громадської активності у цій сфері.

У міжнародній практиці основним способом надання допомоги постраждалим від бойових дій вважають гуманітарну допомогу, яка за своїм

* До 01 січня 2013 р. діяв Закон України «Про об'єднання громадян» № 2460-XII від 16 червня 1992 р. Наразі чинним є Закон України «Про громадські об'єднання» № 4572-VI від 22 березня 2012 р.

¹ Громадянське суспільство України в умовах війни 2022-2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025 року. URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit_UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_viny_2022-2025.pdf

² 2,9 млрд грн донатів збирають на банки щомісяця. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/donats-2025>

³ Путівник по законодавству про волонтерську діяльність. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/Guide_lg-hsp/77068.html

⁴ Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Затверджено Указом Президента України № 487/2021 від 07.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

⁵ Концепція Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року : Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 715-р від 15 липня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2025-%D1%80#Text>

змістом є короткочасною надзвичайною допомогою, що підтримує роботу базових служб порятунку держави, на території якої відбувається збройний конфлікт. Надання гуманітарної допомоги відбувається із дотриманням принципів ефективності та взаємодоповнюваності заходів міжнародних організацій, координації та узгодженості їх дій відповідно до Європейського консенсусу щодо гуманітарної допомоги (2007 року) (European Consensus on Humanitarian Aid)⁶. Оскільки збройні конфлікти становлять загрозу для цивільного населення, тому питання порядку надання та змісту гуманітарної допомоги вирішуються на рівні міжнародних договорів по кожному конкретному випадку надання такої допомоги⁷.

Метою цього парламентського дослідження є визначення шляхів удосконалення законодавства у сфері волонтерської діяльності як напряму діяльності громадського об'єднання у сфері гуманітарного реагування.

Основна частина

Організаційно-правові засади волонтерської діяльності.

Волонтерство являє собою своєрідний соціальний феномен, що базується на ідеї надання безкорисливої соціальної допомоги, безоплатної підтримки незахищених верств населення, активного залучення добровольців до суспільно корисної діяльності з метою подолання суспільних негараздів, наслідків стихійних лих, екологічних, гуманітарних катастроф, соціальних, національних, релігійних конфліктів і протистоянь⁸.

Волонтерство як різновид громадської діяльності – це обов'язково неприбуткова діяльність лише на добровільних засадах, що приносить користь (допомагає) суспільству чи окремій соціальній групі.

Термін «волонтер» походить від лат. voluntarius, що в перекладі означає воля, бажання, і від англ. voluntary – добровільний, доброволець – і визначається як особа, яка за власним бажанням допомагає іншим⁹.

Волонтерство в Україні має власну історію становлення¹⁰. Тривалий час волонтерська діяльність здійснювалася виключно в рамках законодавства про благодійність. У 2003 році Кабінетом Міністрів України було затверджено Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг¹¹, згідно з яким волонтерська діяльність у сфері надання соціальних послуг – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та

⁶ European Consensus on Humanitarian Aid, 2007. URL: https://ec.europa.eu/echo/who/humanitarian-aid-and-civilprotection/european-consensus_en

⁷ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регламентації гуманітарної допомоги в державах Європейського Союзу. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/74580.html

⁸ Головка О.В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект : Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety. 2023. № 2 (89). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/b9c04336-43ec-4b4d-add9-ca284c428686>

⁹ Гук О. Історико-теоретичні засади становлення й розвитку волонтерства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка», 2(20)/2024, 15-20.

¹⁰ Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Український соціум. 2016. № 2(57). URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40_no-2_vol-57_2016_UKR.pdf

¹¹ Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1895 від 10.12.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF#Text>

потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера (втрата чинності з 16.07.2011).

У 2011 році Верховною Радою України прийнято спеціальний Закон України «Про волонтерську діяльність»¹² (далі – Закон), яким визначено основні засади провадження волонтерської діяльності, особливості правового статусу волонтерів і діяльності волонтерських організацій. Відповідно до Закону волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами (стаття 1 Закону).

Статтею 7 Закону закріплено визначення терміна «волонтер» – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Волонтери надають волонтерську допомогу на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору. Також волонтери можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально.

Із початком війни залученість до волонтерської діяльності значно збільшилася. За даними британської благодійної організації World Giving Index (Charities Aid Foundation (CAF), 2022), у 2022 році Україна посіла десяте місце серед 119 країн за показниками благодійної діяльності та залученості до волонтерства. У 2023 році Україна вже перебувала на другому місці (Charities Aid Foundation, 2023). Щоправда, у 2024 році наша держава опустилася на п'ять позицій та посіла сьоме місце, але входила до п'ятірки держав, де рівень благодійності й волонтерства зріс найбільше за останнє десятиліття (Charities Aid Foundation, 2024). За даними CAF, у 2024 році 27 % дорослого населення займалися волонтерством в Україні. У 2025 році рівень волонтерства залишився високим, незважаючи на спад загальної активності¹³. Ці дані демонструють потенціал волонтерської діяльності в Україні та підкреслюють важливість ефективного законодавчого регулювання в цій сфері. Варто зауважити, що з часу прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» до нього були внесені зміни положеннями 14 законів, з яких 12 – прийняті в період зростання активності волонтерського руху¹⁴. Удосконалення законодавства в цій сфері було спрямовано на врегулювання особливостей здійснення волонтерської діяльності в умовах дії

¹² Про волонтерську діяльність : Закон України № 3236-VI від 19.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

¹³ Жуленьова О. Стан і перспективи волонтерства в Україні: дані опитування 2025 року. URL: https://isnasu.org.ua/analytics/013_Zhuleniova_O_-_Stan_i_perspektyvy_volonterstva.php

¹⁴ Путівник по законодавству про волонтерську діяльність. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/Guide_lg-hsp/77068.html

правового режиму воєнного стану. На нашу думку, у межах представленого дослідження варто акцентувати на окремих законодавчих новаціях.

Так, для врегулювання питань у сфері волонтерства, зокрема щодо діяльності неприбуткових організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України, створення додаткових гарантій для волонтерів в умовах війни, Верховною Радою України 15 серпня 2022 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності»¹⁵. Законом визначено додаткові напрями волонтерської діяльності, зокрема надання волонтерської допомоги для подолання наслідків військової агресії РФ проти України. Встановлено порядок надання державної підтримки цієї діяльності шляхом (Рис. 1):

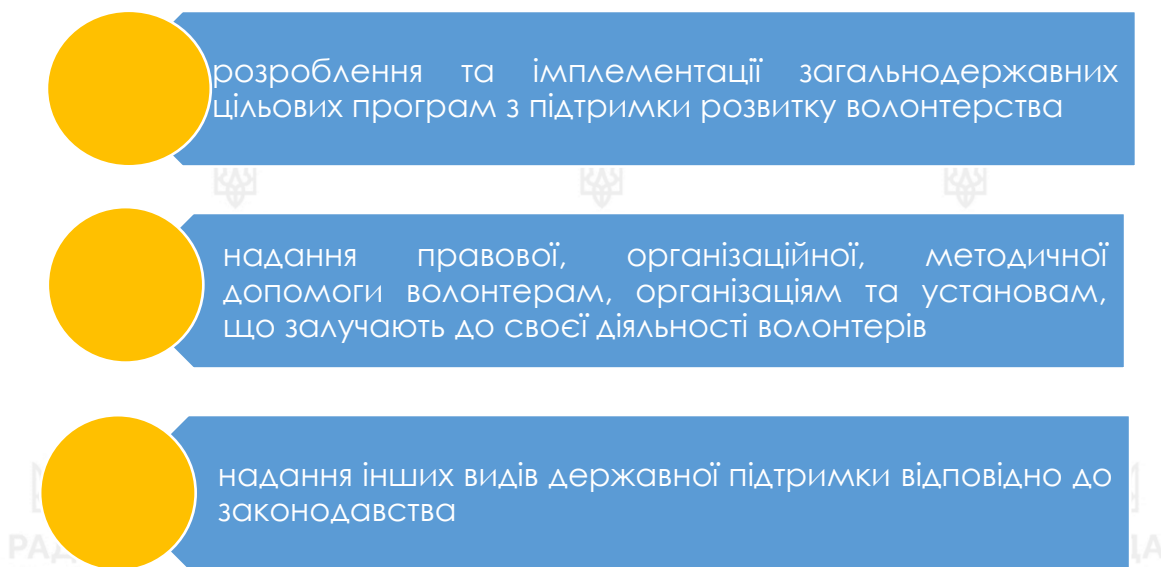

Рис. 1.

У період дії правового режиму воєнного стану відповідного врегулювання потребувало питання оподаткування благодійної, зокрема волонтерської допомоги. Наприклад, запроваджені нові правила оподаткування благодійної допомоги, яку фізичні особи збирають публічно – як від свого імені, так і від імені благодійних організацій – на користь постраждалих від війни, шляхом внесення змін до Податкового кодексу України (така допомога звільняється від оподаткування)¹⁶.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання благодійництва у період воєнного стану»¹⁷ поширено відповідні пільги на негрошові пожертви. Окрім того, оновлено Перелік потреб,

¹⁵ Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності : Закон України № 2519-IX від 15.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>

¹⁶ Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України окремих товарів оборонного призначення : Закон України № 4143-IX від 17.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4143-20#Text>

¹⁷ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання благодійництва у період воєнного стану : Закон України № 4254-IX від 25.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4254-20#Text>

сума (вартість) благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб¹⁸, зокрема, розширено можливості для надання матеріальної допомоги постраждалим, уточнено обов'язки податкових агентів та збільшено благодійний ліміт для платників податку на прибуток до 8 %.

Окремі законодавчі зміни стосувалися, зокрема: удосконалення порядку формування та ведення Реєстру волонтерів¹⁹; надання волонтерської допомоги за напрямом утвердження української національної та громадянської ідентичності²⁰; встановлення відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги²¹.

РАДА Наразі на розгляді парламенту перебуває низка законопроектів, положення яких спрямовані на врегулювання відносин у сфері волонтерської діяльності у період дії правового режиму воєнного стану. Зокрема, увага зосереджується на: вирішенні окремих питань соціального захисту осіб, які займаються волонтерською діяльністю; удосконаленні захисту волонтерів, які здійснюють діяльність у районах ведення бойових дій; запровадженні механізмів бронювання військовозобов'язаних волонтерів у випадку укладання з ними договору про провадження волонтерської діяльності. Відповідні пропозиції викладені у проектах законів України: «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо обов'язкового державного страхування життя, здоров'я та працездатності волонтерів» (реєстр. № 13515 від 21.07.2025)²²; «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо державного страхування життя, здоров'я та працездатності волонтерів» (реєстр. № 13515-1 від 01.08.2025)²³; «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» (щодо окремих питань соціального захисту осіб, які займаються волонтерською діяльністю)» (реєстр. № 7291 від 15.04.2022)²⁴; «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо удосконалення захисту волонтерів, які здійснюють

¹⁸ Перелік потреб, сума (вартість) благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 653 від 26.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2014-%D0%BF#Text>

¹⁹ Про внесення зміни до пункту 2-1 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників – фізичних осіб до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації : Закон України № 2757-IX від 16.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2757-20#Text>

²⁰ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України № 2834-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

²¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України № 2155-IX від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>

²² Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо обов'язкового державного страхування життя, здоров'я та працездатності волонтерів» (реєстр. № 13515 від 21.07.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56841>

²³ Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо державного страхування життя, здоров'я та працездатності волонтерів» (реєстр. № 13515-1 від 01.08.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56928>

²⁴ Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» (щодо окремих питань соціального захисту осіб, які займаються волонтерською діяльністю)» (реєстр. № 7291 від 15.04.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39446>

діяльність в районах ведення бойових дій» (реєстр. № 7454 від 10.06.2022)²⁵; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційних засад здійснення волонтерської діяльності та соціального захисту волонтерів в умовах дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану на території України» (реєстр. № 7693 від 22.08.2022)²⁶ тощо.

Розвиток законодавства про громадські об'єднання.

Уперше в історії незалежної України законодавче унормування одного з основних прав людини – права на об'єднання – було здійснено Законом України «Про об'єднання громадян»²⁷ (далі – Закон 1992 року), основні положення якого у подальшому були закріплені в Конституції України 1996 року²⁸. Так, стаття 1 Закону 1992 року містила визначення поняття «об'єднання громадян» – це добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян визнавалося політичною партією або громадською організацією.

Згідно із Законом 1992 року «громадська організація» – це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів (стаття 3).

Зауважимо, що на думку українських вчених, згаданий Закон 1992 року відіграв певну позитивну роль в інституційній розбудові українського громадянського суспільства, проте з часом був визнаний застарілим і таким, що потребує змін.

Необхідність прийняття нового законодавчого акта у сфері діяльності громадських об'єднань також була зумовлена рекомендацією Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЕ), що викладена у підпункті 7.5.1 Резолюції ПАРЕ 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні»²⁹. Відповідно до згаданої Резолюції ПАРЕ наголошено на важливості громадянського суспільства для демократичного розвитку України і необхідності прискорення ухвалення нового закону про громадські об'єднання з метою усунення недоліків існуючого законодавства. Окрім того, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 3 квітня 2008 року у справі № 40269/02

²⁵ Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо удосконалення захисту волонтерів, які здійснюють діяльність в районах ведення бойових дій» (реєстр. № 7454 від 10.06.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39775>

²⁶ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційних засад здійснення волонтерської діяльності та соціального захисту волонтерів в умовах дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану на території України» (реєстр. № 7693 від 22.08.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40272>

²⁷ Про об'єднання громадян: Закон України № 2460-XII від 16.06.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>

²⁸ Практична реалізація норм Закону України «Про громадські об'єднання»: проблеми та їх вирішення. Аналітична записка. Вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/praktichna-realizaciya-norm-zakonu-ukraini-pro-gromadski>

²⁹ Резолюція 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні». Ухвалена у Страсбурзі (Французька Республіка) 4 жовтня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en-sv/994_a19#Text

«Корецький та інші проти України»³⁰ зобов'язав Україну, зокрема, змінити законодавство у цій сфері, оскільки воно порушує статтю 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на свободу об'єднань і мирних зборів).

Слід зауважити, що у прийнятті нового закону про громадські об'єднання передусім були зацікавлені представники громадянського суспільства, які сподівалися на законодавче врегулювання низки проблем, зокрема щодо: спрощення процедури легалізації (державної реєстрації); скасування територіального обмеження їх діяльності; надання юридичним особам права на заснування або членство в громадських об'єднаннях³¹.

Із метою приведення законодавства України про об'єднання громадян у відповідність до міжнародних договорів України, а також визначення належних правових та організаційних основ реалізації права особи на свободу об'єднання Верховною Радою України прийнято Закон України «Про громадські об'єднання»³².

Цей Закон визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань. Його дія поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні (стаття 2).

У статті 1 зазначеного Закону надано визначення низки понять, зокрема: «громадське об'єднання», «громадська організація», «громадська спілка». Відповідно, «громадське об'єднання» – це добровільне об'єднання фізичних осіб та / або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як: громадська організація, громадська спілка.

Законом визначено, що «громадська організація» – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

У цьому контексті слід зазначити, що в юридичній науці надано визначення терміна «громадська організація». На думку Д.Є. Волкової, громадська організація – це утворене фізичними особами громадське об'єднання, яке передбачає їхню спільну діяльність для реалізації неполітичних прав і законних інтересів³³. Також авторка зауважує, що враховуючи наявність лише поодиноких відмінностей між громадськими організаціями та іншою формою громадських об'єднань – громадськими спілками, доцільно впровадити в

³⁰ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Корецький та інші проти України» (Заява № 40269/02). Страсбург, 3 квітня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text

³¹ Аналіз проекту Закону «Про громадські організації» № 7262. Інститут Громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/activity/analiz-proektu-zakonu-pro-gromadsk/>

³² Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

³³ Волкова Д.Є. Ознаки громадських організацій в Україні як підстави для виокремлення їх організаційно-правових форм. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019 № 37. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/8.pdf>

науковий обіг тезу про те, що громадські організації є конституційно-правовою формою громадських об'єднань. Натомість В. М. Кравчук під громадськими організаціями розуміє сукупність об'єктивних, добровільних, суспільно корисних, постійно повторюваних, сталих і свідомо скоординованих для досягнення загальної мети соціальних зв'язків та відносин між індивідами, які добровільно об'єднуються для спільного задоволення власних специфічних потреб та інтересів, виступають у межах єдиного правового поля головною сполучною ланкою між державою та громадськістю³⁴. А.О. Козирева вважає, що під громадським об'єднанням слід розуміти форму суспільної активності громадян, яка може бути реалізована, зокрема, шляхом утворення громадської організації³⁵.

У Рекомендаціях Європейської Комісії від 12.12.2023 року щодо заохочення залучення та ефективної участі громадян і організацій громадянського суспільства у процесах формування державної політики³⁶ зазначається, що організації громадянського суспільства часто називають недержавними, неприбутковими, позапартійними структурами, за допомогою яких люди організовуються разом із метою досягнення спільних цілей та ідеалів.

Слід констатувати, що наразі тривають дискусії щодо уточнення визначення терміна «громадські організації».

Принагідно зауважимо, що з моменту прийняття Закон України «Про громадські об'єднання» неодноразово ставав предметом критики з боку представників громадянського суспільства. На думку окремих учених, потребують удосконалення нормативно-правові, організаційні, політичні, інституційні, інформаційні й освітні механізми забезпечення прозорості і відкритості у діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні³⁷.

Із часу прийняття згаданого Закону до нього були внесені зміни положеннями 23 законів, з яких 6 – прийняті у період дії правового режиму воєнного стану. Така динаміка змін свідчить про своєчасне реагування держави на виклики, пов'язані з діяльністю громадянського суспільства. Удосконалення законодавства у сфері діяльності громадських об'єднань було зосереджено на врегулюванні особливостей функціонування громадських організацій в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Наразі на розгляді у Верховній Раді України перебуває низка законопроектів, спрямованих на законодавче врегулювання окремих аспектів діяльності громадських об'єднань. Наприклад, проектом Закону України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про громадські об'єднання» щодо

³⁴ Кравчук В. М. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти). Дис. канд. юрид. наук. Київ, 2008. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/f7cec977-3c24-423b-b4e9-2e089afa3ed5>

³⁵ Козирева А. О. Поняття та ознаки громадських об'єднань як суб'єктів публічного управління в Україні. *Форум права*. 2013. № 1. С. 459-465.

³⁶ Рекомендація Європейської Комісії від 12.12.2023 щодо заохочення залучення і ефективної участі громадян і організацій громадянського суспільства у процесах формування державної політики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/dosvid/eu-pi-2023-8627-trast.pdf>

³⁷ Мудрак В.В. Окремі аспекти діяльності громадських організацій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2021. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/4.pdf

окремих питань забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансову звітність громадських об'єднань» (реєстр. № 10035 від 11.09.2023)³⁸ передбачається запровадження прозорого механізму звітності осіб, які входять до складу вищих органів управління, інших органів громадських об'єднань зі статусом юридичної особи, а також створених ними юридичних осіб (товариств, підприємств), у частині доходів та видатків для підвищення відкритості в їхній діяльності.

Із метою удосконалення законодавства щодо реалізації права особи на припинення членства (участі) у громадському об'єднанні розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення членства в громадських об'єднаннях» (реєстр. № 9098 від 13.03.2023)³⁹.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій» (реєстр. № 8084 від 28.09.2022)⁴⁰ спрямований на спрощення процедури реєстрації та усунення розбіжностей у застосуванні положень чинного законодавства, яке регулює відносини у відповідній сфері. Проектом пропонується внести зміни до законів України «Про громадські об'єднання», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та визначити єдину організаційно-правову форму добровільного об'єднання фізичних осіб та / або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів, основною метою якого не є одержання прибутку, – «громадська організація». Законопроект очікує на друге читання. Слід згадати, що поданий законопроект став предметом обговорення як представників громадянського суспільства, так і експертів, зокрема експерти наголошують на необхідності додаткового обґрунтування запропонованих змін⁴¹.

Законодавче регулювання діяльності гуманітарних організацій.

Слід відмітити, що держава і громадянське суспільство оперативно реагують на гуманітарну кризу, спричинену війною. Зокрема, волонтери відіграють важливу роль у подоланні наслідків такої кризи, надаючи допомогу постраждалому цивільному населенню, а держава запроваджує нові нормативно-правові механізми для подолання гуманітарної кризи⁴².

³⁸ Проект Закону України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про громадські об'єднання» щодо окремих питань забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансову звітність громадських об'єднань» (реєстр. № 10035 від 11.09.2023). Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42744>

³⁹ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення членства в громадських об'єднаннях» (реєстр. № 9098 від 13.03.2023). Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41523>

⁴⁰ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій» (реєстр. № 8084 від 28.09.2022). Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40561>

⁴¹ Аналіз законопроекту про громадські організації (№ 8084 від 28.09.2022). ОПОРА. URL: <https://opora.org/other/analiz-zakonoproiektu-pro-gromadski-organizatsiyi-8084-vid-28-09-2022-24640>

⁴² Волкова О. Правове регулювання гуманітарної діяльності: шлях до гармонізації та адаптації. *Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/pravove-rehuliuвання-humanitarnoi-dialnosti-shliakh-do-harmonizatsii-ta-adaptatsii/>

Як правило, гуманітарна допомога спрямовується на рятування життя і зменшення страждань людей, які потерпають від стихійних лих, техногенних катастроф або збройних конфліктів. Така допомога підтримує роботу базових служб порятунку держави, де оголошена надзвичайна ситуація або відбувається збройний конфлікт. Надання гуманітарної допомоги здійснюється із дотриманням норм міжнародного гуманітарного права та принципів узгодженості, координації, взаємодоповнюваності заходів тощо⁴³. Держава, яка потребує гуманітарної допомоги (the affected state), залишає за собою право на скерування, контроль, координування і нагляд за розподілом гуманітарної допомоги⁴⁴, а також право на відмову від допомоги, якщо вона не відповідає принципам гуманності, нейтралітету та неупередженості⁴⁵. В умовах повномасштабної війни та гуманітарної кризи в Україні питання ефективного законодавчого регулювання надання і використання гуманітарної допомоги набуло особливої актуальності.

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює відповідні питання, є Закон України «Про гуманітарну допомогу» (далі – Закон)⁴⁶, що був прийнятий ще у 1999 році. Цим Законом визначені правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги з метою сприяння гласності й прозорості цього процесу.

Варто зауважити, що на момент прийняття Закону його зміст відображав міжнародно-правове розуміння гуманітарної допомоги як надзвичайної благодійної допомоги, що надається іноземними та національними донорами із гуманних мотивів, і спрямовується відповідно до обставин, об'єктивних потреб і згоди її отримувачів. Зокрема, Законом визначено, що гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

До 2014 року Україна здебільшого виступала донором гуманітарної допомоги, тому не були актуальними питання: визначення процедур швидкого ввозу окремих товарів, зокрема фізичними особами; визнання цих товарів

⁴³ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регламентації гуманітарної допомоги в державах Європейського Союзу. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/74580.html

⁴⁴ UNILC Report on the work of its sixty-third session, draft article 9(2). The Work of the International Law Commission, 2007–2011: Progress and Prospects. doi.org/10.5305/amerjintelaw.106.2.0322

⁴⁵ Luopajarvi K. Is there Obligation of States to Accept International Humanitarian Assistance to Internally Displaced Persons under International Law?. *International Journal of Refugee Law*. 2003, Vol. 15. P. 698–700.

⁴⁶ Про гуманітарну допомогу: Закон України № 1192-XIV від 22.10.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>

гуманітарною допомогою; координації подальшого розподілу гуманітарної допомоги та необхідності її термінової доставки тим, хто її потребує⁴⁷. Повномасштабне вторгнення спричинило внесення суттєвих змін до Закону. Так, у 2022 році було спрощено процедуру ввезення гуманітарних вантажів, а також посилено контроль за їх використанням.

Тривалий час у законодавстві було відсутнє поняття «гуманітарних організацій». У вересні 2025 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про гуманітарну допомогу» щодо врегулювання діяльності гуманітарних організацій»⁴⁸. Ним закладено нові підходи до співпраці й взаємодії різних органів влади і громадянського суспільства шляхом здійснення комплексу дій і заходів із метою забезпечення життєдіяльності населення, захисту його життя і здоров'я, подолання або мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин, проведення евакуації, надання гуманітарної допомоги, соціальних послуг, запобігання надзвичайним ситуаціям, стихійним лихам та ліквідації їх наслідків, а також для подолання та усунення наслідків збройної агресії або збройного конфлікту. У Законі було визначено такі терміни, як «гуманітарна організація», «гуманітарне реагування», «верифікована гуманітарна організація», а також порядок набуття та позбавлення статусу верифікованої гуманітарної організації, вимоги, яким мають відповідати верифіковані гуманітарні організації, тощо.

Згідно із Законом «гуманітарні організації» – громадські об'єднання із статусом юридичної особи, благодійні організації, релігійні організації – юридичні особи, включені до Реєстру неприбуткових установ та організацій, а також акредитовані представництва іноземних держав, відокремлені підрозділи (представництва, філії) міжнародних та іноземних гуманітарних організацій (без утворення юридичної особи), що провадять діяльність у сфері гуманітарного реагування в Україні, Товариство Червоного Хреста України та його місцеві організації із статусом юридичної особи, через які це товариство здійснює свою діяльність відповідно до Статуту Товариства Червоного Хреста України та Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України»⁴⁹.

«Верифікована гуманітарна організація» – гуманітарна організація, яка здійснює гуманітарне реагування, відповідає встановленим законом вимогам та включена до переліку верифікованих гуманітарних організацій.

На виконання вимог Закону Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України розроблено низку проектів нормативно-правових актів, що регулюють питання набуття та позбавлення статусу верифікованої гуманітарної

⁴⁷ Парламентське дослідження щодо напрямів удосконалення правового регулювання волонтерської діяльності та підстав відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/parliam_rs-hsp/73577.html

⁴⁸ Про внесення змін до Закону України «Про гуманітарну допомогу» щодо врегулювання діяльності гуманітарних організацій : Закон України № 4608-IX від 18.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4608-20#n12>

⁴⁹ Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України № 330-IV від 28.11.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#Text>

організації⁵⁰, зокрема про: порядок набуття та позбавлення статусу верифікованої гуманітарної організації, включення до переліку верифікованих гуманітарних організацій та виключення із зазначеного переліку, підтвердження вимог для набуття статусу верифікованої гуманітарної організації, визначення мінімального обсягу необхідних фінансових ресурсів для набуття статусу верифікованої гуманітарної організації; порядок та вимоги за якими здійснюється подання до автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги працівників верифікованих гуманітарних організацій для перетинання державного кордону України з метою перевезення вантажів гуманітарної допомоги; вимоги до транспортних засобів верифікованих гуманітарних організацій, ввезених на митну територію України як гуманітарна допомога, та особливості їх обліку. Зазначені проекти оприлюднено для подальшого громадського обговорення.

Доцільно згадати, що з метою мінімізації ризиків зловживань та забезпечення прозорого обліку гуманітарної допомоги Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України запроваджено Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги (АС ГД)⁵¹. Ця система функціонує з 1 квітня 2024 року, саме з цього часу ввезення гуманітарної допомоги здійснюється лише через онлайн-систему.

За час роботи АС ГД зареєстровано понад 239 тисяч вантажів і подано більш як 227 тисяч декларацій. Крім того, онлайн-система налічує 12,7 тисяч отримувачів гуманітарної допомоги, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги. Це переважно громадські та благодійні організації, волонтерські спільноти та реабілітаційні установи.

Наприклад, за інформацією Міністерства охорони здоров'я України, за період дії правового режиму воєнного стану до України надійшло 18454 тонни медичної гуманітарної допомоги на суму 21,52 млрд грн⁵², зокрема (Рис. 2):

⁵⁰ Деякі питання набуття та позбавлення статусу верифікованої гуманітарної організації (проект). Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/draft-legal-acts/deyaki-pytannya-nabuttya-ta-pozbavlennya-statusu-veryfikovanoyi-humanitarnoyi-orhanizatsiyi>

⁵¹ good.gov.ua – як працює Автоматизована система реєстрації гуманітарної допомоги. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/good.gov.ua-yak-pratsyuye-avtomatyzovana-systema-reyestratsiyi-humanitarnoyi-dopomohy>

⁵² За період воєнного стану Україна отримала 18 454 тонн медичної гуманітарної допомоги на суму понад 21,52 млрд грн. Міністерств охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/za-period-voyennogo-stanu-ukrayina-otrimala-18-454-tonn-medichnoyi-gumanitarnoyi-dopomogi-na-sumu-ponad-21-52-mlrd-grn>

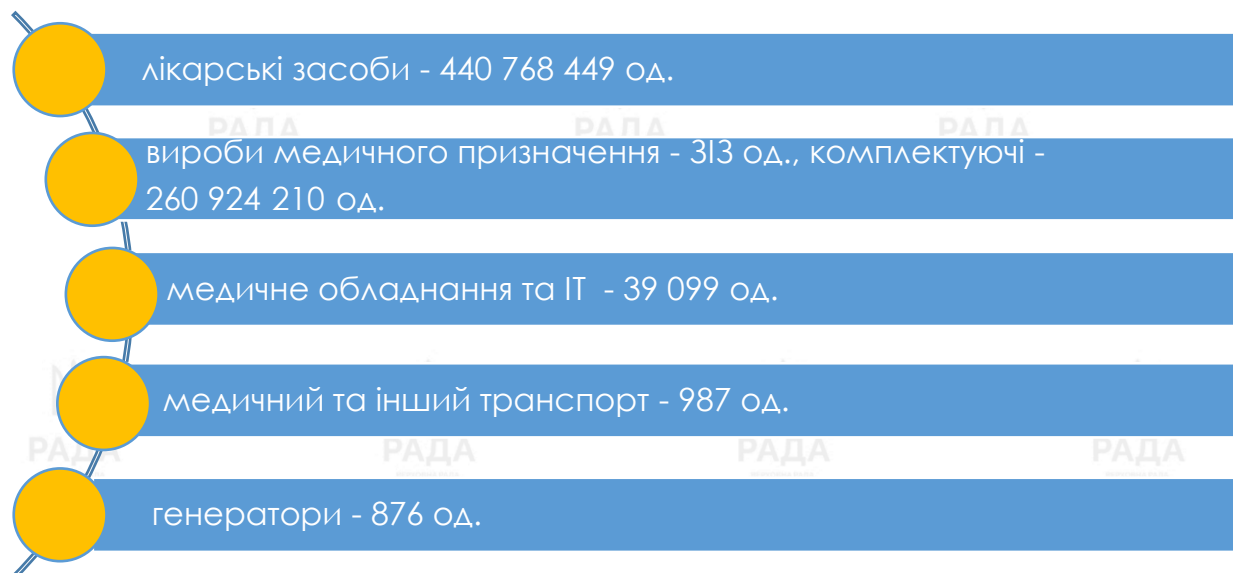

Рис. 2.

Висновки

В умовах повномасштабного вторгнення волонтерський рух став однією з рушійних сил, що об'єднує суспільство і надає допомогу тим, хто її потребує. У таких умовах держава спрямовує зусилля на створення сприятливого законодавчого середовища для волонтерів та інших представників громадянського суспільства.

В Україні волонтерська діяльність є нормативно-врегульованою, а законодавство з питань волонтерства – динамічним. Оскільки волонтерство відіграє суспільно значиму роль, це актуалізує питання удосконалення законодавства у цій сфері з метою більшого розкриття потенціалу.

Тривалий час волонтерська діяльність здійснювалася виключно в рамках законодавства про благодійність. Так, постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг. У 2011 році Верховною Радою України прийнято спеціальний Закон України «Про волонтерську діяльність». У Законі, зокрема, закріплено термін «волонтер», згідно з яким – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Законодавче регулювання діяльності громадських організацій здійснюється Законом України «Про громадські об'єднання». Закон визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання. Відповідно до цього Закону «громадська організація» – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Аналіз свідчить, що в умовах дії правового режиму воєнного стану удосконалення законодавства у сфері діяльності громадських об'єднань зосереджено на врегулюванні особливостей їх функціонування, зокрема щодо: забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансову звітність громадських об'єднань; спрощення процедури державної реєстрації громадських

об'єднань; реалізації права особи на припинення членства (участі) у громадському об'єднанні.

Закон України «Про гуманітарну допомогу» прийнятий ще у 1999 році, але з того часу неодноразово змінювався відповідно до сучасних реалій. Наприклад, у 2022 році до нього внесли суттєві зміни, які спростили процедури ввезення гуманітарних вантажів, а також посилили контроль за їх використанням. У вересні 2025 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про гуманітарну допомогу» щодо врегулювання діяльності гуманітарних організацій», яким вперше визначено термін «гуманітарні організації».

**Дослідницька служба
Верховної Ради України**

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*